

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษารุ่นนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งศึกษาถึงผลกระทบของผู้ให้บริการภายใต้โครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าต่อความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้บริการและผู้รับบริการ ในจังหวัดอุดรดิตถ์ ซึ่งมีรายละเอียดของระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

1. การเลือกพื้นที่
2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
3. การเลือกกลุ่มตัวอย่าง
4. การเข้าถึงกลุ่มตัวอย่าง
5. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา
6. การเก็บรวบรวมข้อมูล
7. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล
8. การวิเคราะห์ข้อมูล
9. ขั้นตอนการดำเนินงาน
10. การพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูล
11. สถานที่ใช้ในการดำเนินการศึกษาและรวบรวมข้อมูล

1. การเลือกพื้นที่

พื้นที่ในการศึกษารุ่นนี้เป็นจังหวัดอุดรดิตถ์ เป็นการเลือกพื้นที่แบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Selection) ด้วยเหตุผลที่เลือกจังหวัดอุดรดิตถ์ คือ จังหวัดอุดรดิตถ์เป็นจังหวัดที่ดำเนินงานตามหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า เนื่องจากจังหวัดอุดรดิตถ์มีโรงพยาบาลที่มีลักษณะที่แตกต่างกัน โดยสามารถแยกโรงพยาบาลที่สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในจังหวัดอุดรดิตถ์ได้ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่หนึ่ง โรงพยาบาลขนาดใหญ่ 580 เตียง กลุ่มที่สองโรงพยาบาลขนาดกลาง 60 เตียง กลุ่มที่สามโรงพยาบาลขนาดเล็ก 30 เตียง การเลือกโรงพยาบาลที่เป็นตัวแทนของแต่ละกลุ่มจะเลือกแบบเจาะจง (purposive selection) คือ โรงพยาบาลศูนย์ขนาด 580 เตียง โรงพยาบาลชุมชนขนาด 60 เตียง และ โรงพยาบาลชุมชนขนาด 30 เตียง ซึ่งทั้งสามโรงพยาบาลจะมีความแตกต่างกันตามขนาดของโรงพยาบาล จำนวนผู้มารับบริการและมีความหลากหลายของบุคลากรทางการแพทย์

และสาธารณสุขทั้งแพทย์ทั่วไป แพทย์เฉพาะทาง ทันตแพทย์ทั่วไป ทันตแพทย์เฉพาะทาง พยาบาล วิชาชีพ พยาบาลเทคนิค และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ตลอดจนรูปแบบในการดำเนินงานการจัดบริการ ในโรงพยาบาลภายใต้โครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าที่แตกต่างกัน

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษานี้ คือ บุคคลทางการแพทย์สาธารณสุขซึ่งเป็น ผู้ให้บริการในโรงพยาบาลขนาดใหญ่ โรงพยาบาลขนาดกลาง และโรงพยาบาลขนาดเล็ก ในจังหวัดอุดรดิตถ์

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ ผู้ให้บริการ ได้แก่ แพทย์ ทันตแพทย์ เภสัชกร พยาบาล และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ซึ่งเป็นผู้ให้บริการภายใต้โครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า ในโรงพยาบาลขนาดใหญ่ โรงพยาบาลขนาดกลาง และโรงพยาบาลขนาดเล็ก ในจังหวัดอุดรดิตถ์

3. การเลือกกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษานี้จะทำการคัดเลือกแบบเจาะจง โดยทำการคัดเลือก ผู้ให้บริการในโรงพยาบาลขนาดใหญ่ โรงพยาบาลขนาดกลางและโรงพยาบาลขนาดเล็ก ในจังหวัด อุดรดิตถ์ โดยใช้เกณฑ์ของ Spradley (1979) โดยเสนอแนวทางการเลือกผู้ให้ข้อมูลดังนี้

- ผู้ให้ข้อมูลต้องเข้าใจวัฒนธรรมของตนเป็นอย่างดี โดยปกติผู้ให้ข้อมูลที่จะสามารถ ให้ข้อมูลได้ดีนั้นจะต้องผ่านเหตุการณ์และการเรียนรู้โลกของตนเป็นเวลานานพอสมควรทำให้ สามารถตอบคำถามได้อย่างมั่นใจ
- ผู้ให้ข้อมูลควรมีส่วนร่วมในเหตุการณ์หรือวัฒนธรรมปัจจุบัน ผู้ให้ข้อมูลที่มีส่วน ร่วมในเหตุการณ์อยู่ในภาวะปัจจุบัน จะให้ความรู้ความเข้าใจในสถานการณ์ได้อย่างชัดเจน ทำให้ ผู้ศึกษาเข้าถึงลักษณะการเรียนรู้ของผู้ให้ข้อมูลได้

4. การเข้าถึงกลุ่มตัวอย่าง

ในกรณีที่ผู้ให้ข้อมูลปฏิบัติงานในโรงพยาบาลขนาดเล็ก ด้วยผู้ศึกษาปฏิบัติงานเป็นผู้ให้ บริการอยู่ในโรงพยาบาลขนาดเล็ก ซึ่งสังกัดกระทรวง สาธารณสุข ในจังหวัดอุดรดิตถ์ มาเป็น ระยะเวลา 5 ปี ทำให้ผู้ศึกษามีความเข้าใจในบริบทของการให้บริการภายใต้โครงการหลักประกัน สุขภาพถ้วนหน้าและความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้บริการและผู้รับบริการในโรงพยาบาลขนาดเล็ก เป็นอย่างดี ผู้ศึกษาจึงไม่ต้องใช้เวลาในการเรียนรู้ที่จะเป็นคนใน (Insider) ตามกระบวนการเก็บ ข้อมูลการศึกษาในเชิงมนุษยวิทยา อีกทั้งผู้ศึกษาไม่ได้ดำรงตำแหน่งในระดับผู้บริหารหรือหัวหน้า

งานในโรงพยาบาลทำให้เป็นการได้เปรียบในเชิงบวกที่ผู้ให้บริการเต็มใจและให้ความไว้วางใจ (rapport) ที่จะให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบจากการดำเนินงานโครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าที่มีต่อผู้ให้บริการ และความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้บริการและผู้รับบริการอย่างเต็มที่ เนื่องจากผลของการให้ข้อมูลในการศึกษาค้างนี้ ไม่มีผลต่อการหน้าที่การงานของผู้ให้บริการ

ในกรณีที่ผู้ให้ข้อมูลปฏิบัติงานในโรงพยาบาลขนาดกลาง เนื่องจากผู้ให้บริการในโรงพยาบาลขนาดกลาง ส่วนหนึ่งเป็นผู้ให้บริการที่ย้ายมาจากโรงพยาบาลขนาดเล็กแห่งเดียวกับที่ผู้ศึกษาปฏิบัติงานอยู่ รวมถึงที่ตั้งของโรงพยาบาลขนาดกลางก็อยู่ใกล้กับโรงพยาบาลที่ผู้ศึกษาปฏิบัติงานอยู่ และผู้ศึกษาเองก็เคยทำกิจกรรมร่วมกับผู้ให้บริการในโรงพยาบาลขนาดกลางหลายกิจกรรม ทำให้ผู้ให้บริการในโรงพยาบาลขนาดกลางส่วนใหญ่สนิทสนมคุ้นเคยกับผู้ศึกษาเป็นอย่างดี เป็นผลให้ผู้ให้ข้อมูลให้ความไว้วางใจในการให้ข้อมูลกับผู้ศึกษาเป็นอย่างดี

ขณะเดียวกันในกรณีที่ผู้ให้บริการเป็นผู้ปฏิบัติงานอยู่ในโรงพยาบาลขนาดใหญ่ ผู้ศึกษาก็ยังเคยเข้าร่วมประชุม ทำกิจกรรม ตลอดจนร่วมออกให้บริการในหน่วยบริการเคลื่อนที่ร่วมกับผู้ให้บริการในโรงพยาบาลขนาดใหญ่อยู่บ่อยครั้ง ทำให้ผู้ให้บริการในโรงพยาบาลขนาดใหญ่รู้จักและคุ้นเคยกับผู้ศึกษาเป็นอย่างดี ทำให้ผู้ศึกษาสะดวกต่อการเป็นคนในและให้ความไว้วางใจจากผู้ให้ข้อมูล

5. เครื่องมือในการศึกษา

เครื่องมือในการศึกษาค้างนี้ประกอบด้วย

1. แนวคำถามแบบไม่เป็นทางการใช้ในการเก็บข้อมูลทั่วไปของโรงพยาบาล เช่น ลักษณะทางกายภาพ โครงสร้างโรงพยาบาลระบบการให้บริการของโรงพยาบาล สภาพทางการเงิน สภาพทางสังคม
2. แนวคำถามแบบเจาะลึกใช้ในการเก็บข้อมูลมิติเชิงระบบ มิติกลไกการจัดการ มิติความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้บริการและผู้รับบริการภายใต้โครงสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า

6. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาค้างนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลและคำตอบที่เป็นจริงถูกต้องครอบคลุมอย่างสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ขจัดสิ่งที่มีผลทำให้ข้อมูลบิดเบือนจากตัวผู้ศึกษาโดยการใช้เวลาในการสร้างความคุ้นเคยกับบุคลากรในพื้นที่เพื่อลดความแปลกแยก ใช้วิธีการเก็บข้อมูลหลายๆ วิธีด้วยการศึกษาค้นคว้าจากหนังสือและเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) รวมถึงการศึกษาโดยวิธีวิจัยภาคสนาม (Fieldwork Research) ซึ่งอาศัยการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ

และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ครบถ้วนในทุกๆ ด้าน ดังมีรายละเอียดต่างๆ ต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 การศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary Research) การศึกษาจากข้อมูลเอกสารนี้ จะทำการค้นคว้าข้อมูลทั้งหลายที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. กฎหมาย ระเบียบ คำสั่งที่เกี่ยวข้องกับ โครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า
2. เอกสารงานวิจัย ได้แก่ ผลงานวิจัย งานเขียนทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ ของผู้ที่เคยศึกษาค้นคว้ามาก่อนแล้วในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ โครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าเพื่อใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงในการศึกษาในครั้งนี้
3. เอกสารตีพิมพ์ ได้แก่ บทความ หรือข้อเขียนประเภทวิจารณ์ รวมถึงข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับ โครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า

ซึ่งวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่กล่าวมาข้างต้นนี้ จะเป็นข้อมูลเบื้องต้นที่จะใช้ในการเก็บข้อมูลอีกครั้งในการศึกษาภาคสนาม

ส่วนที่ 2 การศึกษาภาคสนาม (Fieldwork Research) อาศัยการเก็บข้อมูลจากประชากรกลุ่มตัวอย่างในโรงพยาบาลที่ศึกษา โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลมีอยู่ 2 ประเภท เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลในเชิงประจักษ์ ดังนี้

1. การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview) เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง เพื่อสืบค้นข้อมูลเบื้องต้นของโรงพยาบาลเพื่อให้ได้ข้อมูลบริบทของโรงพยาบาล การจัดรูปแบบการให้บริการและการบริการในโรงพยาบาล โดยผู้ศึกษาได้กำหนดแนวคำถามไว้กว้างๆ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลมีอิสระที่จะอธิบายแนวความคิดของตนเองไปเรื่อยๆ
2. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) เป็นการสัมภาษณ์เพื่อรวบรวมข้อมูลตามประเด็นการศึกษา เพื่อสืบค้นข้อมูลตามประเด็นการศึกษา ที่มีความเชื่อมโยงกับบริบทของโรงพยาบาล ที่จะนำไปสู่ข้อสรุปเพื่อตอบคำถามการศึกษา

7. การตรวจสอบความตรงและความน่าเชื่อถือของข้อมูล

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลใช้การตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ทำให้ข้อมูลที่ได้มีความตรงช่วยให้ผู้ศึกษาค้นคว้าประสบการณ์สมบูรณ์มากขึ้น ยิ่งไปกว่านั้นยังเอื้ออำนวยวิธีการเก็บข้อมูลที่หลากหลายสร้างความเข้าใจได้ครอบคลุม

การตรวจสอบสามเส้า ควรเกิดขึ้นในกระบวนการศึกษาในหลายขั้นตอนทั้งขั้นตอนการออกแบบการศึกษา การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลหรือตลอดการศึกษา (Denzin, 1998) ได้แบ่งการตรวจสอบข้อมูลสามเส้าเป็น 4 แบบ คือ

1. การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล โดยใช้แหล่งข้อมูลหลายแหล่ง (Data triangulation)

2. การตรวจสอบแบบสามเส้าด้านผู้เก็บข้อมูล โดยใช้ผู้ศึกษาหลายคนร่วมกันเพื่อป้องกันการอคติจากการมีผู้วิจัยคนเดียว (Investigator triangulation)

3. การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี เป็นการนำแนวคิดทฤษฎีจากแนวคิดมาใช้ในการอธิบายข้อมูลกลุ่มเดียว (Theory triangulation)

4. การตรวจสอบแบบสามเส้าด้านวิธีการเก็บข้อมูล นำวิธีการเก็บข้อมูลมากกว่าหนึ่งวิธีมาใช้ศึกษาปัญหาวิจัยเดียวกัน

ผู้ศึกษาใช้การตรวจสอบข้อมูลสามเส้าด้านข้อมูล เพื่อพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ได้มาถูกต้องหรือไม่ ถ้ามีการขัดแย้งจะตรวจสอบโดยการถามซ้ำกับผู้ให้ข้อมูลในเวลาต่อมา ผู้ศึกษาจะถามเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน รวมทั้งศึกษาจากแหล่งข้อมูลเพื่อเก็บข้อมูลในประเด็น คำถามเดียวกันหลายครั้ง และใช้การตรวจสอบข้อมูลสามเส้าด้านวิธีเก็บข้อมูล เป็นการใช้วิธี รวบรวมข้อมูลต่างวิธีในข้อมูลเดียวกัน

8. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีการหลักที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลงานวิจัยครั้งนี้จะใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป ซึ่งวิธีการหลักที่ใช้ในการวิเคราะห์มี 3 ชนิด ได้แก่ การวิเคราะห์แบบอุปนัย การจำแนกชนิดข้อมูล และการเปรียบเทียบข้อมูล

การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic induction) คือวิธีการตีความสร้างข้อสรุปข้อมูลจากรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้บริการและผู้รับบริการ ผลกระทบจากการบริหารจัดการภายใต้โครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า การสร้างข้อสรุปนี้จะทำตลอดเวลาที่ทำกรเก็บข้อมูลจนท้ายที่สุดเมื่อเก็บข้อมูลได้เพียงพอก็สามารถที่จะสร้างข้อสรุปใหญ่ว่า มิตีความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้บริการกับผู้รับบริการ มิตีกลไกการจัดการภายใต้โครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า เป็นอย่างไร

การวิเคราะห์โดยการจำแนกข้อมูล (Typological analysis) โดยนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาจำแนกเป็นหมวดหมู่ตามคุณลักษณะที่ข้อมูลนั้นมีอยู่ร่วมกัน และนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการอธิบาย ปรากฏการณ์ต่างที่เกิดขึ้น การจำแนกข้อมูล จะใช้จากลักษณะข้อมูลที่ปรากฏให้เห็น

การวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparison) คือ การใช้วิธีการเปรียบเทียบโดยการนำข้อมูลจากหลายๆ เหตุการณ์มาเปรียบเทียบ เพื่อช่วยให้สามารถหาข้อสรุปในเชิงนามธรรม

9. ขั้นตอนการดำเนินงาน

1. ขั้นตอนการเตรียมการแนะนำตัวกับผู้บริหาร โรงพยาบาล และเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง ทำการศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องร่วมกับการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ เช่น ข้อมูลพื้นฐานของโรงพยาบาล
2. ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม จะดำเนินการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview)
3. ขั้นตอนการวิเคราะห์ แปลผล จะทำการตรวจสอบข้อมูล จัดหมวดหมู่ข้อมูลและวิเคราะห์ตามการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

10. การพิทักษ์สิทธิของผู้ให้ข้อมูล (Ethical consideration)

ในการศึกษานี้ เป็นการศึกษาในมนุษย์ ผู้ศึกษา ได้ยึดหลักจรรยาบรรณและเคารพในความเป็นมนุษย์ของผู้ถูกศึกษา ผู้ศึกษาจะพิทักษ์สิทธิของผู้ให้ข้อมูลตั้งแต่กระบวนการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง การเก็บข้อมูล การรวบรวมข้อมูล จนกระทั่งการนำเสนอข้อมูล โดยผู้ศึกษาจะแนะนำตัวพร้อมกับแจ้งวัตถุประสงค์และขั้นตอนในการศึกษา โดยจะต้องได้รับการยินยอมจากบุคคลในปรากฏการณ์ที่ศึกษาว่ายินดีให้เข้าไปศึกษา ได้ขอความสมัครใจในการเข้าร่วมการศึกษา ไม่ใช่วิธีการบังคับขู่เข็ญหรือหลอกลวงเพื่อที่จะได้ข้อมูล มีการขออนุญาตบันทึกข้อมูลขณะสัมภาษณ์ ซึ่งในระหว่างการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลมีอิสระที่จะไม่ตอบคำถามในเรื่องที่ไม่ปรารถนาที่จะตอบ และสามารถหยุดการสนทนาได้ตามต้องการ การรักษาความลับของข้อมูลและผู้ให้ข้อมูล โดยการเก็บข้อมูลไว้อย่างดี การนำเสนอข้อมูลและการนำไปอภิปรายจะไม่เปิดเผยชื่อของผู้ให้ข้อมูล และจะนำข้อมูลไปเผยแพร่เฉพาะทางวิชาการไม่ให้ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาเป็นเรื่องเปิดเผยหรือทำความเดือดร้อนเสียหายต่อผู้ให้ข้อมูล ยกเว้นในกรณีที่ได้รับการยินยอมจากผู้ให้ข้อมูล

11. สถานที่ใช้ในการดำเนินการศึกษาและรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษานี้จะใช้ โรงพยาบาลขนาดใหญ่ โรงพยาบาลขนาดกลาง และโรงพยาบาลขนาดเล็ก ในจังหวัดอุดรธานี เป็นสถานที่ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล